

Інформаційна довідка щодо доцільності запровадження системи військової юстиції в Україні*

Указом Президента України від 17 вересня 2021 року № 473/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» затверджено Стратегічний оборонний бюлетень України. Пунктом 5.7 цього документа передбачено реформування Військової служби правопорядку у Збройних Силах України у Військову поліцію, а також здійснення заходів із розвитку спроможностей органів управління, слідчих підрозділів та підрозділів оперативно-розшукової діяльності Військової поліції щодо виконання завдань з підтримання правопорядку в системі Міністерства оборони України.

Створення Військової поліції зумовлене необхідністю формування в умовах війни єдиного державного органу, який би на комплексній і системній основі виконував завдання забезпечення законності та правопорядку в Збройних Силах України, Міністерстві оборони України, в інших військових формуваннях, органах та установах, а також, на відміну від інших відомств, володів би інформацією щодо специфіки військової структури держави, мети й особливостей функціонування інститутів Збройних Сил України та інших військових формувань.

Формування Військової поліції як єдиного незалежного державного правоохоронного органу дозволить об'єднати питання правоохоронної діяльності у воєнній сфері, сприятиме оптимізації й підвищенню ефективності діяльності Державного бюро розслідування, до підслідності якого віднесено здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення).

У зв'язку з цим нормативно-правового регулювання потребують законодавчі та організаційні гарантії забезпечення процесуальної незалежності Військової поліції, зокрема щодо функціонування її як окремого, самостійного відомства, яке не підпорядковуватиметься Міністру оборони України.

У Верховній Раді України зареєстровано два законопроекти, до предмету правового регулювання яких належить створення й функціонування Військової поліції (реєстр. № 6569, 6569-1).

Найоптимальнішим для досягнення мети належного законодавчого забезпечення діяльності цього державного органу є підготовка та прийняття єдиного Закону щодо правового статусу Військової поліції, положеннями якого доцільно передбачити: поняття Військової поліції, її статус як спеціального правоохоронного органу; правові засади, завдання та принципи її діяльності; загальну структуру, функції та повноваження її співробітників щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до її підслідності; особливості здійснення контролю за діяльністю Військової поліції та нагляду за додержанням законів при

проведенні її підрозділами оперативно-розшукових заходів і досудового розслідування тощо.

Водночас, запровадження військових судів у системі військової юстиції України залишається вкрай проблемним питанням з огляду на конституційні та європейські принципи організації судової влади.

Слід зазначити, що Указом Президента України від 14.09.2010 р. № 900/2010 «Про ліквідацію військових апеляційних та військових місцевих судів» були ліквідовані 2 апеляційних та 13 місцевих військових судів. На той час такий крок обґрунтовувався, зокрема, позицією Венеційської комісії щодо забезпечення принципу незалежності суддів та гарантування єдності статусу суддів.

Зарубіжний досвід організації військової юстиції є різним. Так, у більшості європейських держав органи військової юстиції функціонують переважно у сфері загальної юстиції (судова влада), не утворюючи особливої системи органів і не підкоряючись військовому командуванню. Водночас у США в кожному виді збройних сил можуть утворюватися загальні військові суди, спеціальні військові суди та дисциплінарні військові суди.

Відновлення роботи військових судів в Україні як окремої ланки спеціалізованих судів потребуватиме здійснення значної кількості організаційних заходів, значних бюджетних витрат, тривалого у часі формування корпусу військових суддів й апарату судів.

З огляду на викладене вважаємо за доцільне передбачити у системі судів загальної юрисдикції спеціалізацію суддів для розгляду справ військової юрисдикції, що підвищить ефективність розгляду таких справ, спростить допит свідків, сприятиме дослідженню документів, пов'язаних із військовою таємницею.

Заслуговує на увагу наявна в експертному колі пропозиція щодо створення судової палати у складі Касаційного кримінального суду Верховного Суду для перегляду справ у касаційному або апеляційному порядку (залежно від правил інстанційної підсудності), якщо до предмета військової судової юрисдикції будуть належати виключно справи про обвинувачення військовослужбовців у вчиненні кримінальних правопорушень.

За умови запровадження військових суддів у системі судів загальної юрисдикції важливим є недопущення наділення військових суддів особливим правовим і процесуальним статусом, що відрізнятиметься від передбаченого чинним процесуальним законодавством статусу суддів, забезпечення належного додержання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та врахування відповідної практики Європейського суду з прав людини.

При внесенні змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (щодо спеціалізації суддів щодо розгляду справ військової юрисдикції та створення відповідної судової палати у складі Касаційного кримінального суду Верховного Суду), а також прийнятті нового Закону України «Про Військову поліцію» оновлення потребуватимуть норми Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу

України, Кримінального процесуального кодексу України, закони України «Про Державне бюро розслідувань», «Про прокуратуру», «Про національну безпеку України», «Про оборону України» тощо.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання як на джерело.*